

ОМЕЛЬЧУК Олег Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
ректор Хмельницького університету
управління та права

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗМІН В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЩО
ВИНИКЛИ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ ОСВІТНЬО-НАУКОВИХ СТУПЕНІВ
ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ТА ДОКТОРА НАУК**

Доктор філософії (лат. Philosophiae Doctor, Ph.D) – вчений ступінь, що присуджується в багатьох країнах заходу, зокрема, в англійській і німецькій системах вищої освіти. Ступінь не має ніякого практичного відношення до філософії (тільки сторичне) і присуджується майже в усіх наукових галузях, наприклад: доктор філософії по літературі або доктор філософії з фізики. Цей ступінь відповідає ступеням кандидата або доктора наук.

З прийняттям Закону України «Про вищу освіту» 1 липня 2014 року в Україні стало 5 освітньо-кваліфікаційних рівнів: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії та доктор наук [1, 5]. Відтак, отримання бакалавра вже означатиме здобуття повної вищої освіти. Зникає поняття «кандидат наук». Всі, хто захистили дисертацію, навіть з атомної енергетики, стануть докторами філософії. А нинішні кандидати наук за власним бажанням зможуть отримати диплом доктора філософії. Експерти переконані, що завдяки реформі ми відходимо від радянської класифікації і переходимо до європейських стандартів.

Зміни в системі вищої освіти сталися також із прийняттям **Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)**, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року. До прикладу:

- рішенням вченої ради аспіранту (ад'юнкту) може бути призначено два наукових керівники з відповідним розподілом годин навантаження та обов'язків між ними;

- для здійснення освітньої діяльності на третьому рівні вищої освіти вищі навчальні заклади (наукові установи) зобов'язані отримати відповідну ліцензію;

- скасовано інститут «здобувача» (аспіранта, поза аспірантурою), за винятком:

- Осіб, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи, мають право здобувати **ступінь доктора філософії** поза аспірантурою (ад'юнктурою) у відповідному вищому навчальному закладі (науковій установі) без переривання трудової діяльності або під час перебування у творчій відпустці.

- Такі особи прикріплюються строком до п'яти років до вищого навчального закладу (наукової установи), який має ліцензію на здійснення освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти за відповідною спеціальністю.

• Здобуття ступеня **доктора філософії** поза аспірантурою (ад'юнктурою) передбачає повне та успішне виконання відповідної освітньо-наукової програми та навчального плану аспірантури (ад'юнктури) цього вищого навчального закладу (наукової установи) згідно із затвердженими в установленому порядку індивідуальним навчальним планом та індивідуальним планом наукової роботи прикріпленої особи.»

- Підготовка здобувачів **ступеня доктора філософії** за державним замовленням здійснюється виключно в аспірантурі (ад'юнктурі) заочною (денною, вечірньою) формою навчання[2, 3-8].

- Підготовка аспірантів (ад'юнктів) та докторантів, що здійснюється вищими навчальними закладами та науковими установами і започаткована до набрання чинності цією постановою (до березня 2016 р.), продовжується в межах передбаченого строку підготовки відповідно до Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 березня 1999 р. № 309.

Варто зауважити, що **із запровадженням освітньо-наукових ступенів доктора наук та доктора філософії виникло ряд проблем у застосуванні законодавства.**

1. **По-перше**, Закон України «Про вищу освіту» містить прикінцеві та перехідні положення, згідно з якими ступінь кандидата наук прирівнюється до наукового ступеня доктора філософії. При цьому кандидатам наук (за їх бажанням) вищий навчальний заклад, у спеціалізованій вченій раді якого захищена дисертація, може видавати диплом доктора філософії у відповідній галузі науки.

Чи може кандидат юридичних наук звернутися до ВНЗ з вимогою видати йому диплом доктора філософії? Так, відповідна можливість передбачена в перехідних положеннях Закону «Про вищу освіту», але підзаконних актів немає. Буде це платно або безкоштовно – важко сказати.

Відсутні роз'яснення, яким чином слід це реалізовувати. Йдеться про банальну видачу другого диплома, в якому буде вказана ступінь доктора філософії. Але немає вимог, які повинні пред'являтися до таких документів, як він повинен враховуватися, чи повинен він затверджуватися в Міністерстві освіти і науки (МОН) України. Ключовою перешкодою виступає відсутність підзаконних актів з боку міністерства.

Нормативні акти не мають зворотної дії в часі. ВНЗ не має права видавати дипломи або міняти їх за той час, коли він не мав такого права. Чому тоді така норма закладена в Законі? На жаль, кваліфікація законодавця була не достатньою, щоб розуміти деякі нюанси. Тому на практиці немає механізмів реалізації такої норми, і можна запропонувати її виключити. Цілком можливо, що буде створений прецедент, коли хтось звернеться до суду з вимогою виконання норми про видачу кандидатам наук диплома докторів філософії. Отже, якщо законодавець в терміновому порядку не виключить підпункт 9 пункту 2 прикінцевих та перехідних положень Закону «Про вищу освіту», то можливі проблеми [3].

По-друге, в цікавій ситуації виявляються особи, що почали підготовку в аспірантурі після прийняття Закону «Про вищу освіту» і вступили до аспірантури восени 2015 року. Найімовірніше, після підготовки і захисту дисертації вони отримають ступінь кандидата наук, а не доктора філософії. На той момент Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти ще не ухвалило низку нормативно-правових актів (формування його персонального складу завершилося тільки в липні цього року). У МОН таке рішення пояснюють в тому числі і принципом правової визначеності, відображеним в практиці Євросуду. Безумовно, можна посперечатися з таким підходом чиновників. Адже в даному випадку вбачається погіршення становища набувачів наукового ступеня. Нюанс полягає і в тому, що до кандидатів наук висуваються додаткові вимоги: вони повинні складати кандидатські мінімуми (іноземна мова та філософію). Постанова КМУ **Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)** цього не передбачає. Перехідний період перевищив час, відведений Законом склав півтора року замість передбачених шести місяців. В МОН з цього приводу пояснюють, що «Підняти масив в кілька сотень нормативних актів в один момент було неможливо» і запевняють, що статус майбутніх кандидатів наук не накладатиме ніяких обмежень. Крім того, в дипломі буде уточнюватися, що статус кандидата відповідає рівню PhD як третього ступеня Болонського процесу.

По-третє, запровадження ступенів доктора філософії та доктора наук не вирішує стратегічне завдання – якою ж має бути вітчизняна система підготовки та атестації аспірантів та архітектура наукових ступенів. Запроваджено додаток до диплому кандидата наук під назвою «Доктор філософії». Однак така заміна назв не відповідає дійсності та функціям, які покладаються на доктора філософії. У вченому ступені доктора філософії під філософією розуміються науки взагалі, а не власне філософія. Отже, виникає важлива наукова проблема розробки сучасної філософсько-ідейної парадигми ієрархії назв вчених ступенів в Україні з урахуванням наукової піраміди [3].

По-четверте, із запровадженням наукових ступенів доктора наук та доктора філософії не змінилися вимоги ні до оформлення дисертації ні до її структури (досі керуємося вимогами ВАК України, № 9-10, 2011), хоча на даний момент у Міністерстві є підготовлений проект нових вимог до оформлення дисертації.

Підсумовуючи вище викладене, можна зробити **логічний висновок**, що впроваджений в Україні вчений ступінь доктора наук, а особливо доктора філософії, як альтернатива для кандидата наук є не логічним. Оскільки, під філософією розуміються науки взагалі, а не власне філософію, як науку. Доктор філософії в першу чергу повинен бути педагогом, що вміє формувати нові знання та передавати життєвий, науковий досвід, доктор наук в новій редакції логічно має бути доктором філософії, тобто вчений, який досяг найвищого рівня самоосвіти. Загальновідомо, що кількість захищених докторських дисертацій набагато менша кандидатських. Вони є фахівцями, які отримують

нові наукові результати або їх узагальнюють у методологію. На основі їх формуються нові знання, поняття, тощо. Ось це має бути головним досягненням доктора наук. Він має формувати загальнену наукову картину світу з власних наукових результатів або результатів учнів під його керівництвом. Доктор філософії, як вчитель, є засновник наукової (філософсько-технічної) школи. Адже будь-яке дослідження розпочинається з філософської ідеї.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту : Закон України від 1.07.2014 р. № 37-38 1556-VII [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – Ст. 2004.
2. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) : Постанова від 23.03.2016 р. № 261 [Текст] // Офіційний вісник України України. – 2016. – Ст. 1164.
3. Коментар окремих положень Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року [Електронний ресурс] / URL : <http://www.naiu.kiev.ua/news/komentar-okremih-polozhen-zakonu-ukrayini-%C2%ABpro-vishhu-osvitu%C2%BB-vid-1-lipnya-2014-roku.pdf>